received: 25.07.2018
accepted: 18.10.2018

Ptaki Śląska (2018) 25: 149-154
ISSN: 0860-3022 eISSN: 2451-3415

Pierwsze stwierdzenie lęgu puchacza *Bubo bubo* na Pogórzu Śląskim (woj. śląskie)

The first breeding record of the Eurasian Eagle Owl *Bubo bubo* at Silesian Foothills (Silesian Province)

Krystyna Liersz-Żelasko
e-mail: medrehab@poczta.onet.pl

Michał Karpeta
e-mail: michalpap@tlen.pl

Marcin Karetta
e-mail: marcin@karetta.pl

W dniu 13.05.2018 Michał Karpeta, podczas rutynowej kontroli lasu w północnej części powiatu cieszyńskiego (woj. śląskie), zauważył dużą sowę z dwójką piskląt w starym gnieździe myszołowa *Buteo buteo* zbudowanym na ok. 80-letniej brzozie *Betula* sp., ok. 12 m nad ziemią. Ponowna obserwacja wraz ze współautorką niniejszej publikacji tego samego dnia potwierdziła, iż obserwacja dotyczy lęgu puchacza *Bubo bubo*.

Po dokonaniu zgłoszenia do Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska (zgodnie z art. 60 ust. 3 Ustawy o Ochronie Przyrody z dnia 16.04.2004) i przeprowadzeniu oględzin w dniu 23.05.2018 wyznaczona została strefa ochrony całorocznej wokół gniazda. Równocześnie powiadomione zostało Nadleśnictwo Ustroń i od dnia 14.05.2018 wstrzymane zostały prace leśne w tej okolicy.

Ze względu na znaczną antropopresję w pobliżu drzewa gniazdowego oraz dużą niechęć mieszkańców pobliskich domów wobec zakazu pozyskiwania drewna w strefie - podjęto decyzję o stałym monitorowaniu okolicy.

Wyjątkowo mała płochliwość samicy puchacza umożliwiła wykonanie obszernej dokumentacji. Każdorazowe wejście w strefę ścisłą (na podstawie zgody na wejście do stref ochronnych ptaków nr WPN.6444.1.2018.DC) odbywało się w ubraniu maskującym, a dokumentacja fotograficzna i wideo wykonywana była aparatem Nikon COOLPIX P900 z możliwie dużej odległości, w jak najkrótszym czasie.

Dalsze obserwacje prowadzono z bezpiecznej odległości od gniazda. W okresie 16-20.05.2018 samica zaczęła zostawiać pisklęta same w gnieździe.

Podczas kolejnych kontroli w dniach 5 i 6.06.2018 na gnieździe nie zaobserwowano puchaczy, zauważono natomiast dużą ilość piór ofiar (m.in. śmieszki *Chroicocephalus ridibundus*), a także obserwowano modraszki *Cyanistes caeruleus* zbierające resztki pokarmu na brzegach gniazda.

Pisklęta opuściły więc gniazdo mając ok. 35-40 dni, co stwierdzono na podstawie porównania zaobserwowanych cech morfologicznych i aktywności ruchowej ptaków z informacjami zawartymi w literaturze (Kunstmüller 2012).

Dnia 9.06.2018 nagrano (K. Liersz-Żelasko) głosy młodych ptaków dochodzące w odległości 50-80 m od gniazda.

W okresie 12-13.06.2018 i 27-28.06.2018 za pomocą trzech rejestratorów Olympus DM650 pozostawionych na noc w rewirze pary, nagrano głosy żebrzących młodych i głos kontaktowy dorosłego ptaka (Henryk Linert). Późniejsze nagrania dowiodły ponadto, iż ptaki coraz bardziej oddalają się od gniazda w kierunku północno-wschodnim. Nagranie z 3-4.07.2018 (Jadwiga Jagiełko) nie wykazało już obecności ptaków w obszarze nasłuchu.

Bieżąca analiza materiału fotograficznego, fonograficznego oraz nagrań wideo, pozwoliła na ustalenie wieku piskląt zarówno w dniu odnalezienia gniazda (co najmniej 10 dni), jak i jego opuszczenia (35-40 dni) (Romuald Mikusek). Złożenie jaj przypadło więc najpewniej na drugą połowę marca.

Leśnicy niespodziewający się lęgu tak rzadkiego gatunku prowadzili w tym czasie intensywne prace leśne, co jednak nie wypłoszyło wysiadującej samicy. Również wywózka drewna drogą leśną w pobliżu gniazda, już po zidentyfikowaniu lęgu, nie spowodowała opuszczenia gniazda.

W województwie śląskim puchacz występował do tej pory jedynie w górskich lasach Beskidu Śląskiego, Małego i Żywieckiego, gdzie w ostatnich latach wykazywano łącznie 10-13 par lęgowych (Kus i Turzańska 2016). Opisywane stanowisko znajduje się około 20 km na północ od lasów karpackich i jest obecnie jedynym znanym stanowiskiem na Pogórzu Śląskim (ok. 280 m n.p.m.) oraz jedynym w górnośląskiej części Śląskiego Regionu Ornitologicznego (Wuczyński i Kołodziejczyk 2013).

Interesującym jest fakt, iż kilka kilometrów od opisywanego gniazda, w marcu 2017 r., a więc zaledwie rok przed odkryciem, Henryk Linert znalazł martwą samicę puchacza. Ptak był zaobrączkowany jako pisklę w kamieniołomie w Czechach, zaledwie 55 km od miejsca znalezienia (H. Linert – inf. niepubl.). Może to wskazywać, iż do lęgów w tej okolicy dochodziło już wcześniej. Mogą o tym świadczyć inne obserwacje pośrednio sugerujące obecność puchacza w tej części doliny górnej Wisły. Autorka kilkakrotnie w latach 2015-2016 widziała na groblach stawów śmieszki i krzyżówki *Anas platyrhynchos* bez głowy, co według Romualda Mikuska mogło wskazywać, że zostały zabite przez puchacza. Pozbawianie ofiar głowy i połykanie ich jest u sów pierwszym bodźcem stymulującym do zrzutu wypluwki (Anderwald 2006). Pu-

Fot. 1. Samica puchacza na gnieździe z ok. 10-dniowym pisklęciem, pow. cieszyński (fot. K. Liersz-Żelasko)

Photo 1. Female of the Eurasian Eagle Owl with a nestling of ca. 10 days, Cieszyn District

Fot. 2. Pisklę puchacza, powiat cieszyński, 20.05.2018 (fot. K. Liersz-Żelasko)

Photo 2. Eurasian Eagle Owl nestling, 20 May 2018, Cieszyn District (by Krystyna Liersz-Żelasko)

chacze składują również zdekapitowane zwłoki ofiar w różnych punktach terytorium, celem ich późniejszej konsumpcji (spiżarnie) (Mikusek 2015). Odnalezienie innych śladów bytności puchacza w postaci wypluwek, resztek ofiar, piór, kału jest jednak trudne. Duże znaczenie mogłyby tu mieć pomoc i zaangażowanie służb leśnych.

Terytorium opisywanej pary obejmuje mozaikę lasów, kompleksów stawów hodowlanych w otoczeniu pól i łąk. Teren poprzecinany jest ciekami wodnymi i często używanymi drogami leśnymi, w sąsiedztwie których są liczne domostwa. Odległość drzewa gniazdowego od najbliższych zabudowań wynosi ok. 260 m.

Gniazdo zlokalizowane jest na styku siedlisk lasu mieszanego wilgotnego i lasu świeżego z dominującą olszą czarną *Alnus glutinosa* i sosną zwyczajną *Pinus sylvestris* w wieku 70-80 lat oraz domieszką modrzewia europejskiego *Larix decidua* i świerka pospolitego *Picea abies*.

Wydaje się, iż istotnym czynnikiem mającym znaczenie dla wyboru tego, z pozoru „nieatrakcyjnego" dla puchacza, kompleksu leśnego jest bliskość zróżnicowanych i zasobnych w pokarm terenów. Duża liczba pól i łąk w pobliżu, podmokły ols, a przede wszystkim szereg stawów rybnych, stanowiących bogate źródło pokarmu, przyczyniły się zapewne do wyboru takiej właśnie lokalizacji gniazda. Potwierdzeniem tego są wielokrotnie obserwowane na brzegu gniazda pióra ofiar – przeważnie śmieszek lęgowych w pobliżu.

Puchacz występuje prawie we wszystkich regionach Polski, wykazując przy tym jednak znaczne rozproszenie i zróżnicowanie regionalne. Liczebność puchacza w całej Polsce szacowana jest według ocen regionalnych na 270-380 par (Chodkiewicz i in. 2015), a populację w polskiej części Karpat można oszacować na 50-80 par, co stanowi 18-21% populacji krajowej (Kus i Turzańska 2016). W Śląskim Regionie Ornitologicznym puchacz występuje przede wszystkim w Sudetach, na Przedgórzu Sudeckim i w Borach Dolnośląskich, a pojedyncze pary rozsiane są nierównomiernie, głównie w zachodniej części regionu. Najbardziej aktualne szacunki liczebności śląskiej populacji wskazują, iż region zasiedla co najmniej 30-35 par (Tomiałojć i Stawarczyk 2003). Obecny trend liczebności tej sowy w Polsce jest niejasny (Chodkiewicz i in. 2018). Pod koniec XX w. wskazywano na nieznaczny wzrost liczebności (Tomiałojć i Stawarczyk 2003), choć nie wiadomo czy nie było to w dużym stopniu wynikiem odkrywania nieznanych do tej pory stanowisk gatunku. Wycofywanie się puchacza z niektórych karpackich stanowisk może przeczyć nadal trwającemu trendowi dodatniemu (Kus i Turzańska 2016).

Podziękowania

Autorzy dziękują Romualdowi Mikuskowi za możliwość stałych konsultacji związanych z przebiegiem lęgu i analizę uzyskanego materiału oraz Henrykowi Linertowi i Jadwidze Jagiełko za dokonanie nagrań fonograficznych wraz z ich analizą.

Fot. 3. Pisklę puchacza, powiat cieszyński, 1.06.2018 (fot. K. Liersz-Żelasko)
Photo 3. Nestling of the Eurasian Eagle Owl, 1 June 2018, Cieszyn District

Fot. 4. Drzewostan gniazdowy w rewirze puchacza w pow. cieszyńskim (fot. K. Liersz-Żelasko)
Photo 4. Breeding habitat of the Eurasian Eagle Owl in Cieszyn District

Summary

In May 2018, in the northern part of Cieszyn District, in the area of the mesoregion of Silesian Foothills (Pogórze Śląskie), near the valley of upper Vistula river, we found a brood of the Eurasian Eagle Owl *Bubo bubo* in the old nest of the Common Buzzard *Buteo buteo*. The nest was located on ca 80-years old birch in a mixed moist forest. The female with two young was monitored until fledging and during a few subsequent days. This is the first breeding record of the Eurasian Eagle Owl in Upper Silesia. The most likely breeding birds came from Carpathian population, located more than 20 km to the south (Małopolska Ornithological Region). The closest range of the Carpathians, the Silesian Beskid, currently hosts 4-7 breeding pairs of the species. The whole population of Silesian Ornithological Region is estimated at 30-35 pairs, and concentrated in the western part of the region, mainly in the Sudetes.

Literatura

Anderwald D. 2006. Metody lokalizacji i ochrony puchacza *Bubo bubo* oraz innych sów leśnych. W: Anderwald D. (red.). Sposoby rozpoznawania, oceny i monitoringu wartości przyrodniczych polskich lasów. Stud. i Mat. CEPL, Rogów 14: 275-298.

Chodkiewicz T., Kuczyński L., Sikora A., Chylarecki P., Neubauer G.,Ławicki Ł., Stawarczyk T. 2015. Ocena liczebności populacji ptaków lęgowych w Polsce w latach 2008–2012. Ornis Pol. 56: 149–189.

Chodkiewicz T., Neubauer G., Sikora A., Ławicki Ł., Meissner W., Bobrek R., Cenian Z., Bzoma S., Betleja J., Kuczyński L., Moczarska J., Rohde Z., Rubacha S., Wieloch M., Wylegała P., Zielińska M., Zieliński P., Chylarecki P. 2018. Monitoring Ptaków Polski w latach 2016-2018. Biuletyn Monitoringu Przyrody 17: 1-90.

Kunstmüller I. 2012. Výr velký (*Bubo bubo*). Určování věku a pohlaví mláďat na základě morfometrických a morfologických hodnot, Zprávy MOS 70: 4-23.

Jagiełko J., Wiśniewski M. 2012. Liczebność i rozmieszczenie sów Strigiformes na powierzchni próbnej „Błatnia" w Beskidzie Śląskim w latach 2007–2012. Ptaki Śląska 19: 49–57.

Kus K., Turzańska K. 2016. Puchacz *Bubo bubo*. W: Wilk T., Bobrek R., Pępkowska-Król A., Neubauer G., Kosicki J. Z. (red.) 2016. Ptaki polskich Karpat – stan, zagrożenia, ochrona. OTOP, Marki.

Mikusek R. 2015. Puchacz *Bubo bubo*. W: Chylarecki P., Sikora A., Cenian Z., Chodkiewicz T. (red.). 2015. Monitoring ptaków lęgowych. Poradnik metodyczny. Wydanie 2. GIOŚ, Warszawa.

Wuczyński A., Kołodziejczyk P. 2013. Granice Śląskiego Regionu Ornitologicznego, Ptaki Śląska 20: 170–180.

Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura", Wrocław.